

**ALIANCIA PROTI
ANTICIGANIZMU**

ANTICIGANIZMUS -

REFERENČNÝ DOKUMENT

REFERENČNÝ DOKUMENT K ANTICIGANIZMU

PRACOVNÁ DEFINÍCIA ANTICIGANIZMU

BUDOVANIE ALIANCIE PROTI ANTICIGANIZMU

Obsah

Úvod k „Anticiganizmus – referenčný dokument“	3
1. Definícia anticiganizmu	4
1.1. Pracovná definícia.....	5
1.2. Terminológia	6
2. Kľúčové aspekty a pozadie anticiganizmu.....	6
2.1. Historické korene	6
2.2. Esencialistická ideológia	7
2.3. Hierarchia.....	8
2.4. Prístupy a sociálna prax.....	8
2.5. Systémová podstata	9
2.6. Internalizácia.....	9
3. Rozmery anticiganizmu	10
3.1. Od pravice k hlavnému prúdu	10
3.2. Negatívne a pozitívne	11
3.3. Zlomyseľný a dobromyseľný	11
3.4. Implicitný alebo explicitný vo svojom zámere.....	12
3.5. Od popierania k prílišnej akceptácii	12
4. Cesty vpred	12
Tiráž	14
Poznámky.....	15

Úvod k „Anticiganizmus – referenčný dokument“

Anticiganizmus je špecifická forma rasizmu voči Rómom, Sintom, Travellerom a iným skupinám, ktoré sú stigmatizované v predstavách verejnosti ako „cigáni“. Napriek tomu, že termín postupne nachádza inštitucionálne uznanie, ešte stále chýba spoločné chápanie jeho podstaty a implikácií. Anticiganizmus (v angličtine antigypsyism alebo antigypsism) sa často používa v jeho úzkom význame ako označenie pre proti-rómske postoje, vyjadrenie negatívnych stereotypov vo verejnom priestore alebo nenávistné prejavy. Avšak anticiganizmus dáva priestor omnoho širšiemu spektru prejavov diskriminácie a diskriminačnej praxe vrátane mnohých implicitných a skrytých prejavov. Anticiganizmus nie je len o tom, čo je vyslovené, ale aj o tom, čo sa robí alebo nerobí.¹ Pre uznanie plného dopadu je kľúčové presnejšie pochopenie.

Aliancia proti anticiganizmu (angl. Alliance against Antigypsyism)² týmto navrhuje pracovnú definíciu, ktorá odráža systémový koncept anticiganizmu. Tento dokument načrtáva jeho kľúčové charakteristiky, prepojenia medzi jednotlivými aspektami a jeho nespočetné množstvo prejavov, ktoré vyžadujú špecifické prístupy. Jeho cieľom je podporiť tvorcov politik a tých, ktorí uskutočňujú rozhodnutia, aby presadili premyslenú avšak rôznorodú sústavu opatrení pre boj s anticiganizmom.

Na počiatku je potrebné zdôrazniť niekoľko kľúčových aspektov. V prvom rade je zásadné nepozerať na anticiganizmus ako na „menšinovú záležitosť“. Je to fenomén našich spoločností, ktorý má svoj pôvod v tom, ako väčšina spoločnosti nazerá na tých, ktorých považuje za „cigánov“, a ako sa k nim správa. Pre boj s anticiganizmom sa naša pozornosť musí presunúť na väčšinovú spoločnosť. Zároveň musí byť posilňovaný hlas tých, ktorých sa anticiganizmus dramaticky dotýka a ktorých hlas umlčuje.

V druhom rade je potrebné pripomenúť, že anticiganizmus nie je výsledkom chudoby a súvisiacich životných podmienok, v ktorých mnohí Rómovia žijú, alebo výsledkom toho „akí sú iní“. Myšlienka, že podpora integrácie Rómov je hlavnou cestou ako bojovať proti anticiganizmu, je mylná a vytvára nesprávny obraz pôvodu a základu anticiganizmu. Zamieňa príčinu a dôsledok.

A to znamená, za tretie, že riešenie dopadov diskriminačného zaobchádzania – napr. chudoba, nevyhovujúce bývanie, vzdelávanie pod úrovňou štandardov – je dôležité, avšak samé osebe neobsahuje nič na odstránenie pôvodného zdroja znevýhodnenej pozície mnohých rómskych občanov. V dôsledku toho nemôže byť anticiganizmus jednoducho riešený ako tematická záležitosť popri bývaní, vzdelávaní, zdravotníctve alebo zamestnanosti. Musí byť riešený ako integrálna súčasť tematických politik.

A posledným, čo jasne vyčleňuje anticiganizmus, je vysoká úroveň spoločenskej akceptácie. Všeobecne existuje istá neočakávaná tolerancia voči anticiganistickým postojom a praktikám. Morálna stigma, ktorá sa spája s inými formami rasizmu, je vo väčšine postrádaná u anticiganizmu. V Európe vnímame

Anticiganizmus je špecifická forma rasizmu voči Rómom, Sintom, Travellerom a iným skupinám, ktoré sú stigmatizované v predstavách verejnosti ako „cigáni“.

Anticiganizmus nie je „záležitosťou menšiny“.

Anticiganizmus nie je výsledkom chudoby a súvisiacich životných podmienok, v ktorých mnohí Rómovia žijú, alebo výsledkom toho „akí sú iní“. Zamieňa príčinu a dôsledok.

Čo vyčleňuje anticiganizmus, je jeho vysoká miera spoločenskej akceptácie.

Anticiganizmus je ako pretrvávajúci protivietor.

„Začleňovanie Rómov“ zostane len iluzórnym pokým sa nepostavíme tomuto protivietru čelom.

Zatiaľ neexistuje všeobecne prijímaná definícia anticiganizmu, ktorá by našla prijatie v občianskej spoločnosti, medzi inštitúciami a akademikmi.

Toto uznanie je príležitosťou v boji za rovné práva.

rastúci „racionálny anticiganizmus“.³ Nadávať Rómom a podniknúť opodstatnené a legitímne. Anticiganizmus je vo verejnom priestore viac normou než výnimkou.

Anticiganizmus nie je len veľmi rozšírený ale aj hlboko zakorenený v spoločenských a kultúrnych postojoch a inštitucionálnej praxi. Preto je snaha potlačiť ho urgentnejšia aj náročnejšia. Anticiganizmus je ako pretrvávajúci protivietor. „Začleňovanie Rómov“ zostane len iluzórnym pokým sa nepostavíme tomuto protivietru čelom.

1. Definícia anticiganizmu

Zatiaľ neexistuje všeobecne prijímaná definícia anticiganizmu, ktorá by našla prijatie v občianskej spoločnosti, medzi inštitúciami a akademikmi. Isté elementy sa opakujú, no opisy sú často nepresné alebo v dokumentoch, ktoré sa téme venujú, chýbajú úplne. Používanie anticiganizmu ako synonyma k „diskriminácii Rómov“ alebo odkazu na istý typ prejavov (ako napríklad nenávisťné prejavy alebo negatívne stereotypy) zastiera špecifickosť, rozmer a základnú štruktúru fenoménu.

Pojem „antitsyganizm“ sa prvý raz objavuje koncom dvadsiatych rokov 20. storočia v Rusku. Jeho súčasné používanie má pôvod v akademických debatách rokov sedemdesiatych a osemdesiatych.⁴ Načrtnutím istých paralel s antisemitizmom, napriek istým kontroverziám, sa označenie začalo dostávať do inštitucionálnych lexikónov po roku 2000. Je postupné prijímanie poukazuje na uznanie, že Rómovia a príbuzné skupiny sú obeťami špecifickej formy rasizmu. Toto uznanie je príležitosťou v boji za rovné práva.

Kľúčovými textami zahŕňajúcimi tento proces sú napríklad rezolúcia Európskeho parlamentu z roku 2005,⁵ keď bolo prvý raz použité slovo „anticiganizmus“ v oficiálnom dokumente EU. OBSE, FRA a obzvlášť Rada Európy (CoE) boli pioniermi v hľadaní implikácií anticiganizmu a v jeho komponovaní do agend tvorcov politik. Odporúčanie ECRI Rady Európy č. 13 (2011)⁶ zostáva hlavným referenčným dokumentom pre riešenie anticiganizmu koherentným a komplexným spôsobom.

V roku 2015 Európsky parlament pripomenul jeho výzvu z roku 2005 k potláčaniu anticiganizmu.⁷ Európska komisia prvý raz použila výraz významným spôsobom pri hodnotení implementácie Rámca EU pre Národné stratégie integrácie Rómov.⁸ Narastajúce inštitucionálne používanie výrazu je viditeľným pokrokom. Veľkým testom pre ľudí na rozhodovacích pozíciách je teraz pretlmočiť uznanie anticiganizmu do účinných aktivít na základe úplného porozumenia, čo výraz obsahuje. Pri formulácii pracovnej definície anticiganizmu, ktorá nájde svoje uplatnenie a urobí koncept relevantným pre širšiu skupinu ľudí na rozhodovacích pozíciách, by malo pomôcť vytvoriť účinné aktivity pre jeho potláčanie.

Definícia anticiganizmu navrhovaná Valeriom Nicolae v roku 2006 v jeho práci „K definícii anticiganizmu“ zostáva naďalej platnou. Navigovaná prostredníctvom jeho tvrdenia, že formy dehumanizácie sú centrálnou podstatou anticiganizmu, zostáva argumentácia dokumentu viac asociatívnu než systémovou. Ako vyplýva z názvu, autor chcel vyvolať debatu, nie vytvoriť záver. My navrhujeme pokračovanie v práci k definícii anticiganizmu, ktorá by mala obsahovať debatu občianskej spoločnosti, inštitúcií a akademikov až do súčasnosti.

1.1. Pracovná definícia

„Anticiganizmus je historicky konštruovaným pretrvávajúcim komplexom tradičného rasizmu proti sociálnym skupinám identifikovaným pod stigmou 'cigánov' alebo iných príbuzných označení a zahŕňa:

1. homogenizujúce a esencialistické vnímanie a opis týchto skupín,
2. pripisovanie špecifických charakteristík týmto skupinám,
3. diskriminačné spoločenské štruktúry a násilné praktiky, ktoré idú proti týmto ľuďom a ktoré majú ponižujúci a vylučujúci dopad a ktoré reprodukovujú štrukturálne znevýhodnenia.

Pri formulácii pracovnej definície anticiganizmu, ktorá nájde svoje uplatnenie a urobí koncept relevantným pre širšiu skupinu ľudí na rozhodovacích pozíciách, by malo pomôcť vytvoriť účinné aktivity pre jeho potláčanie.

PRACOVNÁ DEFINÍCIA

Táto pracovná definícia sa zameriava na prezentáciu analyticky koherentného vysvetlenia anticiganizmu.⁹ Podčiarkuje jeho vrstvitú štruktúru a naznačuje ako diskriminačná prax, ktorá je súčasťou anticiganistického prúdu vytvárajú a súvisia s ideologickým konštruktom nepriateľských „iných“. Ide o proces, ktorý má anticiganizmus spoločný s inými formami rasizmu. Podčiarkuje vymyslenú a „fantazijnú“ charakteristiku objektov, z čoho je jasné, že sa nezameriava na jednotlivcov alebo skupiny so spoločnými atribútami, ale operuje na základe projekcie istých zdieľaných čŕt, ktoré by sa mali odkláňať od bežných noriem. Zároveň osobám, ktorých sa dotýka, berie osobnú alebo spoločnú dôstojnosť.

Definícia tiež vyzdvihuje historickú povahu anticiganizmu spolu so skutočnosťou, že nemá zafixovaný obsah. Neustále a opakovane sa prispôbuje meniacim sociálnym, ekonomickým a politickým skutočnostiam, ale vždy sa objaví znovu.¹⁰ Definícia sa vyhýba umiestňovaniu konkrétnych prejavov anticiganizmu vlastných pre určitý kontext do stredu pozornosti, aby nevynechala iné praktiky – možno menej viditeľné ale rovnako škodlivé. Pre uznanie anticiganizmu je potrebné prijať viac-vrstvovú povahu fenoménu a spoločné korene diskriminačnej praxe s meniacimi sa formami a intenzitami.

Pracovná definícia podčiarkuje vymyslenú a „fantazijnú“ charakteristiku objektov.

“

”

Pre uznanie anticiganizmu je potrebné prijať viac-vrstvovú povahu fenoménu a spoločné korene diskriminačnej praxe s meniacimi sa formami a intenzitami.

Tu prezentované argumenty dávajú prednosť označeniu „anticiganizmus“ pred termínmi ako „proti-rómsky rasizmus“ alebo „romofóbia“, ktoré sú niekedy navrhované ako synonymá.

Úmyselne vyberáme zápis bez spojovníka: „anticiganizmus“, nie „anti-C(c)iganizmus“

1.2. Terminológia

Než sa pustíme do podrobnejšieho rozboru pôvodu, charakteristík a prejavov anticiganizmu, uvedieme dve poznámky k terminológii.

Po prvé, tu prezentované argumenty dávajú prednosť označeniu „anticiganizmus“ pred termínmi ako „proti-rómsky rasizmus“ alebo „romofóbia“, ktoré sú niekedy navrhované ako synonymá. Tieto termíny sa priamo vzťahujú ku skupine, na ktorú má tento typ rasizmu najväčší dopad. Označenie „anticiganizmus“ – referujúci ku projekcii majority o imaginárnej vonkajšej skupine „cigánov“, ktorá zároveň vytvára imaginárnu vlastnú skupinu – je analyticky presnejší a ujasňuje, že iné skupiny (Sintovia, Travelleri, manouche, Ashkali) sú zasiahnuté rovnako. Označenia antigypsism alebo antiziganism majú rovnaký obsah. Užívanie označenia anticiganizmus (v angličtine antigypsism) je preferované na základe dohody a odráža fakt, že „cigán“ (alebo „gypsy“ v angličtine) je výraz, ktorý obsahuje podstatné prvky tejto rasistickej ideológie.

Po druhé, úmyselne vyberáme zápis bez spojovníka: „anticiganizmus“, nie „anti-C(c)iganizmus“. Je tomu tak z dôvodu, že spojovník by nabudzoval dojem existencie niečoho ako „ciganizmus“. Hoci niektoré myšlienkové hnutia presadzujú existenciu *Romanipen/Romipen* – zdieľaného rámca príslušnosti medzi Rómami – nemal by koncept byť bratý vôbec do úvahy pri projekciách vyslovených v anticiganistickom diskurze. Toto použitie tiež odmieta argument, že anticiganizmus by nemal byť používaný kvôli označeniu „cigán“, ktoré má pejoratívne konotácie. Pritom práve tí, ktorých sa anticiganizmus týka, protestujú proti kolektívnym predstavám kompletne ignorujúcim rozdielne kultúry a perspektívy Rómov.

2. Kľúčové aspekty a pozadie anticiganizmu

V tejto sekcii podrobne rozoberieme stavebné prvky navrhovanej pracovnej definície, aby sme viac objasnili pozadie a charakteristiku anticiganizmu na rôznych úrovniach.

Dnešný anticiganizmus má hlboké historické korene. Je dôležité porozumieť tomu, že Rómovia nie sú príčinou tejto ideológie.

2.1. Historické korene

Dnešný anticiganizmus má v našich spoločnostiach hlboké historické korene. Namáhané vzťahy medzi majoritnými populáciami a tými, ktorí sú stigmatizovaní ako „cigáni“, môžeme opísať ako súčasť spoločného dedičstva, ktoré podčiarkuje jeho výskyt a pretrvávajúce naprieč rôznymi krajinami, v Európe aj za jej hranicami.¹¹ Je dôležité porozumieť tomu, že Rómovia nie sú príčinou tejto ideológie. Vznik anticiganizmu si nemožno mýliť s migráciou rómskych predkov do určitých regiónov. Skôr možno

povedať, že vychádza z procesov sociálnych konštrukcií a projekcií, ktoré sú prevládajúcimi prvkami v rozvoji európskej „civilizácie“. Naproti tejto nemennej skutočnosti boli formované a znovu-formované ideologické ospravedlnenia nerovného zaobchádzania s Rómami a inými skupinami, diskriminačná prax a prenasledovanie Rómov. Tieto by mali byť chápané na pozadí špecifických historických udalostí a ich vývoja.

“
”

Dopady historickej diskriminácie a perzekúcie nekončia pri samotnom akte, ale naďalej negatívne ovplyvňujú ľudí prenasledovaných ako „cigáni“ v ich ekonomických, sociálnych a psychologických životoch. Napríklad, otroctvo Rómov na území dnešného Rumunska bolo formálne zrušené v polovici 19. storočia, avšak sociálna prax vnímania Rómov ako pod-ľudí ďalej pokračovala a plodila predsudky a každodennú diskrimináciu tam aj inde. Navyše historické podmienky otroctva vytrvale obmedzovali Rómov vo vlastníctve pozemkov ako zdrojov bohatstva. Dnešná chudoba mnohých Rómov do istej miery bola vytváraná historickou skutočnosťou rómskeho otroctva. Historické segregačné politiky podobne na mnohých miestach izolovali rómske komunity od ekonomických možností a pokračujú v dopadoch na život týchto komunít.

Dopady historickej diskriminácie a perzekúcie nekončia pri samotnom akte, ale ľudí naďalej negatívne ovplyvňujú.

Ten istý argument platí pre dopady perzekučných politík európskych štátov voči „cigánom“. Ich vrchol bol v genocíde, za ktorou stálo národno-socialistické Nemecko a jeho spojenci počas II. svetovej vojny. Straty na ľudských životoch, ekonomické a sociálne faktory tiež znamenali stratu kultúrnych zdrojov, tradícií, diversity a jazykových zručností. A to silne vplyva na dostupnosť týchto zdrojov pre Rómov aj dnes. Navyše je potrebné chápať, že, podobne ako otroctvo alebo nútené sterilizácie rómskych žien, takáto perzekúcia vytvára vážne traumy, ktoré prechádzajú z generácie na generáciu.

“

2.2. Esencialistická ideológia

Základom anticiganistickej ideológie je predpoklad fundamentálnych rozdielov medzi „nimi“ a „nami“, na základe ktorých prebieha vytváranie skupín a určovanie identít tých, ktorí sú mimo skupiny. Tieto procesy sú prítomné vo väčšine európskej histórie, akt vymedzovania sa na konci 19. storočia kombinoval s vznikom ideológie „rasy“. Koncept „cigánskej rasy“ bol konzistentnou súčasťou týchto ideológií. Ich funkciou bolo ukotvenie vedomia fundamentálneho rozdeľovania, kde všetci jednotlivci nepatriaci do skupiny majú istú zdieľanú charakteristiku a tá ich vylučuje od „nadradenej“ skupiny simultánne vytvárajúcej tieto procesy.

Po II. svetovej vojne sa stali rasistické ideológie explicitne nelegitímnymi. Akt rozdeľovania s a zmenil na pojmy ako „etnicita“, „pôvod“ alebo „kultúra“, ktoré sa podobne používajú pre udržiavanie konceptu homogénnych skupín s esenciálnymi charakteristikami. Navyše v niektorých akademických kruhoch „vedecký rasizmus“ pretrváva a vytvára existujúce znalosti a populárny diskurz o Rómoch.¹² Dnešný anticiganizmus možno explicitne nepoužíva pojem „rasy“, ale prenáša tie isté ideologické koncepty postulovaním odlišnej „kultúry“ zdieľanej a definujúcej všetkých členov takto konštruovanej skupiny.

”

Základom anticiganistickej ideológie je predpoklad fundamentálnych rozdielov medzi „nimi“ a „nami“, na základe ktorých prebieha vytváranie skupín a určovanie identít tých, ktorí sú mimo skupiny.

**„Cigánstvo“ nemá
žiadny vzťah
k skutočným
ľuďom, ktorí sú za
„cigánov“
označovaní, ale
predstavuje
zrkadlový odraz
našich
dominantných
noriem našich
spoločností:
vyjadruje ako by
sa ich členovia
nemali správať
a takto ich
vychováva.**

Anticiganistická ideológia najmä zahŕňa vlastnosti, ktoré odkazujú, že „cigáni“ nie sú dostatočne „civilizovaní“. Nadväzujúci sémantický obsah projektovaný na „cigánov“ opisuje tých, ktorí nezdievajú, neprijímajú, neprijímu alebo zatiaľ neprijali za svoje normy a hodnoty dominantnej spoločnosti. Vyhľadávanie potenciálnych zlyhaní alebo pochybení v týchto normách na hraniciach predstavovanej komunity alebo mimo nej¹³ je spôsobom, ako sa zdôrazňujú a posilňujú. „Cigánstvo“ nemá žiadny vzťah k skutočným ľuďom, ktorí sú za „cigánov“ označovaní, ale predstavuje zrkadlový odraz našich dominantných noriem našich spoločností: vyjadruje ako by sa ich členovia nemali správať a takto ich vychováva.

2.3. Hierarchia

Proces vyčleňovania nielenže oddeľuje Rómov a iné skupiny, ale tiež zavádza hierarchiu držiteľov práv: Rómovia nie sú len iní, sú tiež považovaní za menejcenných a teda nehodných rovného zaobchádzania. Táto dehumanizácia Rómov funguje ako morálne a politické opodstatnenie skutočnosti, že sú im rutinne odopierané ich základné ľudské a občianske práva.

Zavedenie sociálnej hierarchie zároveň znamená, že Rómovia a pridružené skupiny nie sú všeobecne považovaní za súčasť národnej (pomyselnej) komunity v sociálnom a politickom diskurze. Toto slúži nielen k ďalšiemu ospravedlneniu nerovného zaobchádzania s nimi, ale tiež robí z Rómov obeť baránkov a nástroje. Keďže národná solidarita sa zjavne netýka rómskych komunít, akékoľvek pozitívne opatrenia voči nim sú často vnímané ako podarované láskavosti, viac než ako potrebné činnosti k zabezpečeniu ich rovnoprávneho postavenia. Navyše hierarchia postavená na anticiganizme odráža štrukturálne mocenské nerovnosti. Rómovia a pridružené skupiny sú spravidla v pozícii relatívnej bezmocnosti – materiálnej, politickej ale aj kultúrnej. Toto limituje ich spoločnú schopnosť dosiahnuť ekonomický postup alebo zúčastňovať sa na rozhodovaní a zároveň im bráni v efektívnom riešení ich nerovného postavenia vo verejnom priestore.

2.4. Prístupy a sociálna prax

Termín anticiganizmus pokrýva úroveň sociálnych stereotypov, klišé a predsudkov. Tieto sú bežne akceptované a užívané jednotlivcami ako základ pre ich vlastné postoje založené na predsudkoch voči Rómom a pridruženým skupinám. Hoci pretrvávajúce a všade-prítomnosť takýchto predsudkov bola dobre zdokumentovaná,¹⁴ nie každý, kto ich má, podľa nich aj koná, ani nutne nemusí schvaľovať extrémistické postoje a násilie voči Rómom.

Úroveň postojov treba vnímať ako potrebnú ale nie dostatočnú podmienku pre anticiganistickú diskrimináciu, nenávistné prejavy a násilie. Existuje množstvo iných sociálnych a individuálnych faktorov, ktoré ovplyvňujú spôsoby prejavu anticiganizmu. Osobná zlá skúsenosť s niekým považovaným za člena stigmatizovanej skupiny môže napríklad zohrávať

Rómovia môžu byť vystavení kolektívnemu diskriminačnému správaniu, ako napríklad prejavom nenávisti alebo aj inštitucionálnej diskriminácii, ktorá reprodukuje existujúce vzorce znevýhodnenia.

Inštitúcie, ktorých zámerom je ochrana občanov pred prejavmi diskriminácie a násilia v praxi, príliš často zlyhávajú v poskytovaní rovnakej ochrany Rómom aj Nerómom práve kvôli anticiganizmu.

S označením za „iných“ a pripisovaním istých charakteristík sa spájajú dôležité psychosociálne dopady.

rolu, alebo vplyv môže mať sociálne postavenie dotknutej osoby. Anticiganizmus nemôže byť však skutočne chápaný ako výsledok súčtu negatívnych postojov. Anticiganistické konanie alebo vyjadrovanie nasleduje isté vzorce, ktoré korešpondujú a vyplývajú zo sociálnej praxe. Tá je živá a reprodukováná predsudkami, ale existuje od nich relatívne nezávisle. Anticiganistická prax v spoločnosti je formovaná prejavmi širších sociálnych vzťahov medzi majoritou a Rómami alebo inými pridruženými skupinami. Toto má dôležité dopady na spôsoby, akými možno anticiganizmus potláčať: Boj proti stereotypom a ich vyvracanie a postavenie sa negatívnym postojom je potrebné, ale nerieši zvykový súhlas majoritných spoločností s diskrimináciou Rómov.

2.5. Systémová podstata

Je teda kriticky dôležité brať do úvahy systémovú a štrukturálnu povahu anticiganizmu. Kým hovoríme o jednotlivých anticiganistických činoch – ako napríklad popieranie prístupu jednotlivca k službe alebo násilný čin – všeobecný dopad anticiganizmu nie je jednoduchým súčtom týchto jednotlivých aktov. Anticiganizmus má systémovú povahu vo vzťahu k jeho fungovaniu aj v dopadoch. Jeho jedovatosť nemusí byť až tak v niektorom z jednotlivých aktov neférového zaobchádzania vo vzťahu k jednotlivcovi, ale skôr v nepretržitom nerovnom zaobchádzaní hoci malými spôsobmi: tak funguje anticiganizmus v spoločenskej praxi. Navyše Rómovia môžu byť vystavení kolektívnemu diskriminačnému správaniu, ako napríklad prejavom nenávisti alebo inštitucionálnej diskriminácii, ktorá reprodukuje existujúce vzorce znevýhodnenia. Tieto sú hlboko zakorenené v inštitúciách, kultúrnych konceptoch a mocenských štruktúrach európskych spoločností a príliš často vedú k akumulácii mnohých vrstiev znevýhodnenia počas celého života.

Vzhľadom k samo-reprodukčným dopadom sa toto celé môže odohrávať bez pričinenia niekoho, kto špecificky alebo vedome diskriminačný výsledok mieni. Vo svojich dopadoch je anticiganizmus systémový v tom, že má dopad na rómskych jednotlivcov bez ohľadu na to, či boli ako jednotlivci niekedy vystavení špecifickým prejavom diskriminácie alebo nerovného zaobchádzania. Navyše inštitúcie, ktorých zámerom je ochrana občanov pred prejavmi diskriminácie a násilia v praxi, príliš často zlyhávajú v poskytovaní rovnakej ochrany Rómom aj Nerómom práve kvôli anticiganizmu. Laxné postihovanie anticiganizmu napomáha pretrvávaniu ďalšej diskriminácii a rasistickým činom. Je dôležité tu spomenúť úlohy povinných orgánov, keďže je ich zodpovednosťou zabezpečiť rovné zaobchádzanie pre všetkých, bez ohľadu na jednotlivé postoje.

2.6. Internalizácia

S označením za „iných“ a pripisovaním istých charakteristík sa spájajú dôležité psychosociálne dopady. Tieto sa zlučujú a vzájomne prepájajú s dopadmi diskriminačného zaobchádzania. Jednotlivci sa vysporadúvajú s takýmto nálepkovaním rôznymi spôsobmi. Reakcie sú rôznorodé – od

vedomého a absolútneho odmietnutia akejkoľvek nálepky, cez zámerné využitie takéhoto nálepkovania (napríklad z ekonomických dôvodov), až po internalizáciu predsudku, ktorá vedie k samo-stereotypizácii a samo-stigmatizácii. Tento proces nie je zriedkavý medzi ľuďmi, ktorí sú vystavení rasistickým ideológiám. Je zložený z prijatia myšlienky vlastnej podradenosti ako aj prijatiu stereotypných „romantických“ kliše pri opisovaní seba samého.

Tento proces internalizácie stereotypických kliše by nemal byť zamieňaný za vyjadrenie špecifických elementov identity jednotlivca alebo skupiny (ako napríklad isté tradície, úspechy či kultúrne charakteristiky). Zároveň by nás mal varovať pred komplikovanosťou vzťahov medzi samo-identifikáciou ako Róm, Sint a pod., a tým, keď jednotlivca za príslušníka skupiny označia iní.

“
”
Zároveň by nás mal varovať pred komplikovanosťou vzťahov medzi samo-identifikáciou ako Róm, Sint a pod., a tým, keď jednotlivca za príslušníka skupiny označia iní.

3. Rozmery anticiganizmu

Kým predchádzajúca časť sa na anticiganizmus pozerala ako na psychologický, sociálny a politický fenomén, táto časť sa zameria na jeho prejavy. Kým použitie označenia anticiganizmus sa zvyčajne viaže k jeho najextrémnejším a najviditeľnejším prejavom, v skutočnosti existuje v rôznych formách. Spolu tvoria tieto prejavy široké spektrum výrazov – pokrývajúcich ako ideológiu, tak konanie – ktoré budeme štruktúrovať popri množstve rozmerov objavujúcich sa v mnohých rôznych kombináciách.

3.1. Od pravice k hlavnému prúdu

Anticiganizmus bol historicky vnímaný ako fenomén extrémnej pravice a ako taký mal byť riešený políciou, vládou, demokratickými stranami a občianskou spoločnosťou. Toto je úplne správne, obzvlášť pokiaľ ide o hrozby, ktoré sú nebezpečné na úrovni fyzických útokov od extrémistických skupín alebo strán. Avšak, je dôležité pochopiť a prijať fakt, že anticiganizmus sa neobmedzuje na pravicový extrémizmus, ale nachádza si cestu do väčšinovej spoločnosti a možno ho nájsť medzi voličmi a predstaviteľmi ktorejkoľvek politickej strany: „Racionálny“ anticiganizmus je široko zdieľaný a akceptovaný cez celé politické spektrum.

Politicky funguje anticiganizmus ako nástroj pre podporu identifikácie s národnými, náboženskými alebo inými zmýšľanými komunitami a preto naň treba nazerať ako na vzorec chápania spoločnosti – v každodennom jazyku, v kultúrnych produktoch ako v hudbe, filmoch, literatúre,

“
”
Je dôležité pochopiť a prijať fakt, že anticiganizmus sa neobmedzuje na pravicový extrémizmus, ale nachádza si cestu do väčšinovej spoločnosti a možno ho nájsť medzi voličmi a predstaviteľmi ktorejkoľvek politickej strany.

“
”
**Stereotypy
a klišé, ktoré
vytvárajú
ideológiu
anticiganizmu,
nepozostávajú
len z ponižujúcich
a negatívnych
stereotypov, ale
zahŕňajú aj
romantické
stereotypy
a exotické
vnímanie Rómov.**

**To, čo spája
úmyselne
zlomyseľné
a domnele
dobromyseľné
formy
anticiganizmu je
ich zdieľaný
predpoklad, že
Rómovia a Rómky
sú podstatne
odlišní a preto
k nim treba
pristupovať
špecifickým
spôsobom
a nemôžu byť
vnímaní ako
aktívne
vystupujúci vo
svojich právach.**

v mainstreamových médiách alebo v politike. Boj proti anticiganizmu sa musí zamerať na celú škálu anticiganistických pozícií, od tých, ktoré prejavujú pravicoví extrémisti po tie vlastné zástupcom väčšinovej spoločnosti.

3.2. Negatívne a pozitívne

Stereotypy a klišé, ktoré vytvárajú ideológiu anticiganizmu, nepozostávajú len z ponižujúcich a negatívnych stereotypov, ale zahŕňajú aj romantické stereotypy a exotické vnímanie Rómov. Ešte dôležitejšie je vnímať, že tak ako ich negatívne ekvivalenty, aj romantické stereotypy prispievajú k vytváraniu charakteristík „inakosti“ voči tomu, čo sa opisuje ako väčšina. Romantické klišé a obraz „ľahkého života Cigánov s husľami“ prenášajú ten istý spoločenský odkaz ako negatívny obraz „parazitujúcich Rómov spoliehajúcich sa na sociálne dávky“: obidve klišé podporujú myšlienku, že „oni“ jednoducho nežijú tak ako „my“, pretože tak ťažko nepracujú. Keďže „pozitívne“ klišé môže mať rovnako škodlivé dopady, šírenie povedomia o anticiganistických stereotypoch by sa nemalo zameriavať len na negatívne vnímanie Rómov a iných skupín, ale malo by sa tiež zamerať na škodlivé účinky nazerania na skupiny a jednotlivcov (a ich potreby, preferencie a potenciál) cez sklíčko s vopred zabudovanými charakteristikami skupiny vrátane tých romantických alebo exotických.

3.3. Zlomyseľný a dobromyseľný

Je zásadné poukázať na to, že nie každý prejav anticiganizmu musí byť nutne zlomyseľný. Mylné vnímanie Rómov ako potrebuje „špeciálne zaobchádzanie“, napríklad, môže pochádzať z čistých a dobrých úmyslov. Paternalistický prístup k Rómom je príkladom tohto fenoménu. To, čo spája úmyselne zlomyseľné a domnele dobromyseľné formy anticiganizmu je ich zdieľaný predpoklad, že Rómovia a Rómky sú podstatne odlišní a preto k nim treba pristupovať špecifickým spôsobom a nemôžu byť vnímaní ako aktívne vystupujúci vo svojich právach. Tiež je tu tendencia k seba-napĺňajúcemu fatalizmu, ktorý podceňuje Rómov, podporuje pretrvávanie nízkych očakávaní voči nim, a artikuluje predsudok, že Rómovia sú príliš iní, aby mali rovnaké aspirácie ako všetci ostatní.¹⁵

Medzi dvomi extrémami je mnoho odtieňov „jemného“ anticiganizmu a tie nie sú ani negatívne, ani extrémne. Najdôležitejšie na porozumenie sú účinky týchto „slabých“ foriem anticiganizmu, ktoré môžu mať silný dopad, pretože rovnako prispievajú k udržiavaniu a reprodukcii systémovej povahy anticiganizmu. Tí, ktorí sú pri moci, nemusia byť vo svojich postojoch extrémnymi anticiganistami, aby vytvárali alebo udržiavali formy inštitucionálnej diskriminácie, ktoré fundamentálne a dlhodobo ovplyvňujú životy mnohých ľudí.

3.4. Implicitný alebo explicitný vo svojom zámere

Niektoré prejavy nenávisťi sú zamerané na Rómov priamo a explicitne, ale mnohé anticiganistické prejavy alebo konania majú omnoho implicitnejší, nepriamy tón: kým jednoznačne miera na Rómov alebo pridružené skupiny, nemenujú ich explicitne a používajú zástupné označenia („tí, čo sa im nechce pracovať“, resp. na Slovensku často aj formou menovania bydliska – napr. „Luník IX“ alebo „obyvatelia osád“) alebo eufemistické označenia protirómskych opatrení („reedukácia“, „bezpečnostné opatrenia“ apod.) Nepriame formy diskriminácie sa s týmto priamo spájajú: opatrenia alebo politiky, ktoré neprimerane dopádajú na určité skupiny, hoci sú zjavne založené na „objektívnych indikátoroch“, klientelizácia alebo inštitucionalizácia marginalizovaných jednotlivcov alebo skupín, alebo akceptácia nekvalitných projektov a ich výsledkov, lebo „s Rómami sa ťažko pracuje“.

Nepriame formy diskriminácie sa s týmto priamo spájajú: opatrenia alebo politiky, ktoré neprimerane dopádajú na určité skupiny, hoci sú zjavne založené na „objektívnych indikátoroch“.

“

3.5. Od popierania k prílišnej akceptácii

V nadväznosti na širokú akceptáciu anticiganizmu v našich spoločnostiach sa tento bežne vyskytuje aj medzi ľuďmi na rozhodovacích pozíciách, či už explicitne alebo bez jasného úmyslu. Najčastejšou pozíciou štátnych orgánov, verejne známych osobností a ľudí na rozhodovacích pozíciách k výskytu anticiganizmu je pasívny postoj v rôznych formách. Na druhej strane však v politickom a verejnom priestore nositelia rozhodovacích právomocí vospolok inklinujú k ignorovaniu problému anticiganizmu na čo najdlhšiu dobu. Toto vnímame ako aktivitu – vedomé rozhodnutie nekonať. Explicitné reakcie proti anticiganizmu vidíme len v prípadoch, keď sú politici donútení zaujať stanovisko. Potom sa reakcie politikov a zástupcov „majoritnej“ spoločnosti pohybujú v širokej škále od absolútneho popierania zodpovednosti až po absolútnu a nadmernú akceptáciu viny. Prvá extrémna reakcia je zvyčajne založená na domnienke, že buď problém neexistuje, alebo marginalizovaní ľudia si sami môžu za svoju situáciu. Keď nie je anticiganizmus ignorovaný alebo popieraný, ľudia v rozhodovacích pozíciách a zástupcovia verejnej moci sa uchýľujú k opačnému extrému: verbálna nadmerná akceptácia. Vyjadrujú svoje zhrozenie, znechutenie a sympatie, ale príliš často používajú túto stratégiu „stáť na tej istej strane“ ako nástroj na imunizáciu seba samých voči kritike, hoci zlyhávajú k podniknutiu akejkoľvek konkrétnej aktivity proti anticiganizmu.

”

Reakcie sú zvyčajne založené na domnienke, že problém neexistuje, alebo že marginalizovaní ľudia si sami môžu za svoju situáciu.

“

”

4. Cesty vpred

Bez toho, že by si tento dokument nárokoval vyčerpávajúcu definíciu, jeho cieľom je načrtnúť niektoré z najpodstatnejších rozmerov anticiganizmu spolu s jeho prejavmi a rôznymi podobami, ktoré na seba berie. Prvým krokom k formulácii stratégií na boj proti anticiganizmu je schopnosť ho rozpoznávať v rôznych formách a porozumieť jeho súvislostiam a vzťahom medzi diskurzom a praxou. Jedným kľúčovým opatrením je zbierať dôkazy, ktoré zachytávajú mnohoraký charakter anticiganizmu. Existujúce medzinárodné a národné monitorovacie štruktúry, ako napríklad tie, ktoré

Existujúce medzinárodné a národné monitorovacie štruktúry musia prejsť revíziou a aktualizáciou, aby efektívne dokumentovali komplexné prejavy anticiganizmu.

pokrývajú rôzne formy rasizmu, prejavy nenávisti, zločiny z nenávisti, diskrimináciu, spoločenské postoje a implementáciu politík, musia prejsť revíziou a aktualizáciou, aby efektívne dokumentovali komplexné prejavy anticiganizmu.

Týmto dokumentom tiež argumentujeme, aby bol anticiganizmus braný vážne a aby sme sa v tomto neobmedzovali na nástroje špecifických domén, alebo takých, ktoré sa prejavujú na konkrétne prejavy anticiganizmu. Anticiganizmus je fenomén mnohých podôb. Aby sme mu mohli čeliť, potrebujeme diverzifikovaný set nástrojov, ktoré zahŕňajú trestné právo, opatrenia zamerané na rovné zaobchádzanie, zvyšovanie všeobecného povedomia. V konečnom dôsledku to zahŕňa predovšetkým zodpovednosť ľudí na rozhodovacích pozíciách rešpektovať, chrániť a naplňovať záväzky k ľudským právam, ktoré ich zaväzujú pod medzinárodným právom.

“

Anticiganizmus je fenomén mnohých podôb. Aby sme mu mohli čeliť, potrebujeme diverzifikovaný set nástrojov, ktoré zahŕňajú trestné právo, opatrenia zamerané na rovné zaobchádzanie, zvyšovanie všeobecného povedomia. V konečnom dôsledku to zahŕňa predovšetkým zodpovednosť ľudí na rozhodovacích pozíciách rešpektovať, chrániť a naplňovať záväzky k ľudským právam, ktoré ich zaväzujú pod medzinárodným právom.

”

Tiráž

Tento referenčný dokument bol publikovaný v anglickom jazyku pod patronátom *Aliancie proti anticiganizmu*.

Aktualizovaný zoznam všetkých členov aliancie môžete nájsť na: **www.antigypsyism.eu**

Pôvodný text bol spracovaný v prvej polovici 2016 tímom v nasledovnom zložení:

Gwendolyn Albert – nezávislá ľudskoprávna aktivistka

Ruus Dijksterhuis – ERGO Network

Markus End – Society for the Research of Antigypsyism

Gabriela Hrabáňová – ERGO Network

Jan Jařab – OHCHR

Ferdinand Koller – Romano Centro

Jonathan Mack – Zentralrat Deutscher Sinti and Roma

Lili Makaveeva – Integro Association

Saimir Mille – La Voix des Roms

Anna Mirga-Kruszelnicka – antropologička

Julie Pascoët – ENAR

Marek Szilvási – European Roma Rights Centre

Matthias Verhelst – ERGO Network (rapporteur)

© Alliance against Antigypsyism, 2016.

Licencia Creative Commons: CC-BY-NC-ND 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Preklad do slovenského jazyka: Rómske advokačné a výskumné stredisko www.romadata.org

Anglický originál referenčného dokumentu podporili: European Roma Grassroots Organizations Network a Central Council of German Sinti and Roma. Dokument tiež získal finančnú podporu z Programu Európskej Únie pre zamestnanosť a sociálnu inováciu „EaSI“ (2014-2020) a neodráža nutne oficiálne stanovisko Európskej komisie.

Poznámky

- 1 Jan Jařab (2015), Eight circles of anti-Gypsyism. Rukopis
- 2 Aliancia proti anticiganizmu je príležitostnou koalíciou organizácií podporujúcich rovnosť v právach pre Rómov. Podporuje navrhovanú definíciu a šíri spoločné chápanie anticiganizmu. Zoznam členov možno nájsť na www.antigypsyism.eu
- 3 Huub van Baar (2014), 'The Emergence of a Reasonable Anti-Gypsyism in Europe.' In: Timofey Agarin, ed., When Stereotype Meets Prejudice: Antiziganism in European Societies. Stuttgart: Ibidem Verlag.
- 4 Martin Holler (2014), 'Historical Predecessors of the term 'Anti-Gypsyism'.' In: Jan Selling, Markus End, Hristo Kyuchukov, Pia Laskar and Bill Templer, eds., Antiziganism. What's in a Word? Proceedings from the Uppsala International Conference on the Discrimination, Marginalization and Persecution of Roma, 23-25 October 2013, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, pp. 82 – 92.
- 5 European Parliament (2005) Roma in the European Union. Rezolúcia Európskeho parlamentu k situácii Rómov v Európskej únii.
- 6 ECRI (2011) ECRI General Policy Recommendation No. 13 on combating antigypsyism and discrimination against Roma.
- 7 European Parliament (2015) International Roma Day – anti-Gypsyism in Europe and EU recognition of the memorial day of the Roma genocide during WW II. Rezolúcia Európskeho parlamentu z 15. apríla 2015 pri príležitosti Medzinárodného dňa Rómov – anti-Gypsyism in Europe and EU recognition of the memorial day of the Roma genocide during World War II.
- 8 European Commission (2015), Report on the implementation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies'. Termín absentuje v samotnom rámci EÚ, avšak tá samotná sa predsudkom voči Rómom venuje málo. Skoršie dokumenty Európskej komisie, ako napr. Pracovný dokument z roku 2008 o nediskriminácii a rovných príležitostiach: A renewed commitment. Community Instruments and Policies for Roma Inclusion, označenie použil. Ďalším kľúčovým EÚ textom o rómskej problematike sú Odporúčania Rady EÚ z roku 2013 k opatreniam pre efektívnu integráciu Rómov v členských štátoch. Dokument spomína anticiganizmus, no neobsahuje žiadnu špecifickú definíciu.
- 9 Pracovná definícia je postavená na práci Markusa Enda. Pre rozsiahlejšiu elaboráciu o jej stavebných článkoch a vzťahoch medzi nimi si pozrite jeho štúdiu Antigypsyism in the German Public Sphere. Strategies and Mechanisms of Media Communication (2015, Dokumentations- und Kulturzentrum Deutscher Sinti und Roma).
- 10 Antigypsism is 'polymorphous and protean': Bernard Rorke (1999) Perspectives on racism old and new. Quoted in Nicolae (2006).
- 11 Anticiganistické predsudky a prax sa nelimitujú len na Európu. Pozrite 2015 Report of the Special Rapporteur on minority issues, Rita Izsák. Comprehensive study of the human rights situation of Roma worldwide, with a particular focus on the phenomenon of anti-Gypsyism.
- 12 Thomas Acton (2016) Scientific racism, popular racism and the discourse of the Gypsy Lore Society. Ethnic and Racial Studies, 39 (7), pp. 1187 – 1204.
- 13 Benedict Anderson (1983) Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism. London: Verso.
- 14 Pozrite 2012 Council of Europe report Human Rights of Roma and Travellers in Europe (Hammarberg Report) ako aj výsledky prieskumov 2009 EU MIDIS uskutočnené Agentúrou EÚ pre základné práva (EU Fundamental Rights Agency)
- 15 Jan Jařab, ibid.

ALIANCIA PROTI ANTICIGANIZMU

Aliancia proti anticiganizmu (Alliance against Antigypsyism) je príležitostnou koalíciou organizácií podporujúcich rovnosť v právach pre Rómov. Cieľom aliancie je presadzovať lepšie pochopenie anticiganizmu ako špecifického rasizmu voči Rómom, Sintom, Travellerom a iným skupinám rutinne stigmatizovaným ako 'cigáni' v Európskom verejnom priestore.

Aliancia proti anticiganizmu je vydavateľom referenčného dokumentu, ktorý navrhuje pracovnú definíciu anticiganizmu. Zdôvodnením tohoto dokumentu je chýbajúce spoločné pochopenie rozmeru, hĺbky a implikácií anticiganizmu, z čoho pramení neschopnosť formulovať efektívne odpovede a riešenia. Referenčný dokument v žiadnom prípade nemá uzatvoriť debatu o povahe a implikáciách anticiganizmu, ale jeho cieľom je zvýšiť povedomie o jeho vlastnostiach a rozmere v širšom okruhu tvorcov politik a rozhodnutí.

Pridajte sa k aliancii!
www.antigypsyism.eu

Za referenčný dokument v slovenskom jazyku zodpovedá Rómske advokačné a výskumné stredisko, člen siete ERGO. Dokument bol preložený v rámci iniciatívy Rómovia pre Slovensko – Roma for Slovakia.
www.romadata.org

